

Ковбаса В.М.

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТАКТИКИ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННЮ

Розглядається тактичне забезпечення пред'явлення для впізнання. Висвітлюються організаційно-підготовчі заходи і тактичні прийоми пред'явлення для впізнання підозрюваних в умовах протидії розслідуванню.

Ключові слова: тактичне забезпечення, тактика, пред'явлення для впізнання, слідчі дії.

Постановка проблеми. Одним з основних та складних видів діяльності правоохоронних органів є повне й швидке розкриття і розслідування злочинів та викриття винних у злочинній діяльності. Динамічні зміни у характері злочинності й умовах боротьби з нею наочно демонструють недостатність старих засобів та методів правової, організаційної, технічної і тактичної протидії злочинності і необхідність їх істотного оновлення, вдосконалення та розвитку. Спостерігається досить стала тенденція до зміни структури та характеру злочинності, зростання професійності та жорсткості злочинців.

Особливе місце серед усіх слідчих дій, що спрямовані на отримання інформації зі змішаних джерел, займає пред'явлення для впізнання. Слідча практика свідчить, що потерпілі і свідки нерідко залишаються наодинці зі злочинцями. Після порушення кримінальної справи на них тиснуть, їх шантажують, погрожують, а інколи – вдаються до фізичної розправи, навіть убивств. Так, узагальнення оперативно-слідчої практики дозволяє дійти висновків, що на досудовому слідстві злочинці найчастіше здійснювали такі заходи впливу: психологічний вплив (залякування, погрози) – 72%; підкуп – 21%; шантажування – 19%; компрометація – 11%; нанесення тілесних ушкоджень – 8%. Це негативно впливає на освічених осіб, спонукає до відмови від показань, які давалися на початковому етапі досудового розслідування. Вказане вимагає удосконалення тактичного забезпечення пред'явлення для впізнання із урахуванням сучасних потреб слідчої практики.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Загальна тактика пред'явлення для впізнання досить повно висвітлена вченими-криміналістами та процесуалістами у криміналістичній літературі. Зокрема, вагомий внесок у розробку наукових основ пред'явлення для впізнання зробили відомі вчені-криміналісти та процесуалісти, зокрема: В.П. Бахін, Р.С. Белкін, Н.Г. Бритвич, М.М. Гапанович, О.Я. Гінзбург,

Г.І. Кочаров, В.О. Коновалова, Ю.М. Корухов, В.С. Кузьмічов, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, М.І. Порубов, М.В. Салтевський, З.Г. Самошина, П.П. Цветков, Л.Д. Удалова, В.Ю. Шепітько та інші. Значущість проведених наукових досліджень безсумнівна і досить велика, оскільки розглядувана слідча дія досить широко застосовується у правоохоронній практиці і є розповсюдженим способом збирання фактичних даних. Однак детальнішого висвітлення потребують питання тактичного забезпечення пред'явлення для впізнання в умовах протидії досудовому розслідуванню.

Отже, **метою** цієї статті є висвітлення проблемних питань тактичного забезпечення пред'явлення для впізнання в умовах протидії досудовому розслідуванню.

Виклад основного матеріалу. Під час розслідування різноманітних видів злочинів, зокрема грабіжницьких та розбійницьких нападів, вимагань, зґвалтувань, захоплень заручників, викрадення людей та ін., нерідко виникає необхідність пред'явити особу для впізнання.

Пред'явлення для впізнання є унікальною слідчою дією, яка ніколи не дублюється. Результати пред'явлення для впізнання нерідко мають вирішальне значення у кримінальній справі, особливо якщо слідча дія відбувається в умовах протидії розслідуванню. Так, на підставі проведеного анкетування Д.Б. Санакоев дійшов висновків, що 60% оперативних співробітників та 85,7% слідчих серед основних способів протидії досудовому розслідуванню відзначають вплив з боку злочинців на стійкі позиції свідків та потерпілих [1, с. 178].

Загалом, пред'явлення для впізнання являє собою слідчу дію, що полягає у пред'явленні свідкові чи іншій особі об'єктів, які вони спостерігали раніше, з метою встановлення їх тотожності або групової належності [2, с. 314]. Сутність даної слідчої дії полягає у тому, що особі пред'являють об'єкти, образи яких вона порівнює з уявними образами об'єктів, які спостерігала раніше, і вони пов'язані з подією злочину. На цій підставі робиться висновок про їх тотожність, подібність або відмінність. Найчастіше на досудовому слідстві для впізнання пред'являють підозрюваних. На підставі проведеного опитування працівників слідчих підрозділів можна дійти висновків, що до найбільш поширених видів впізнання вони відносять: впізнання підозрюваних (обвинувачених) в натурі – 58%; впізнання злочинців за фотографічним зображенням – 32%; впізнання підозрюваних шляхом позавізуального спостереження – 9%; впізнання за голосом та особливостями мови – 1%.

Ефективність та доказове значення результатів впізнання значною мірою залежить від якості проведення слідчим організаційно-підготовчих заходів та застосуванні низки тактичних прийомів проведення слідчої дії. Правильно обрана тактика впізнання обумовлює об'єктивність та якість усієї слідчої дії взагалі.

Загалом, необхідність пред'явлення для впізнання підозрюваних і обвинувачених може виникнути у випадках, коли:

– підозрювані не були раніше відомі потерпілим або свідкам, але спо-

стерігалися ними у зв'язку зі злочинними подіями;

– підозрювані видають себе за інших осіб або не мають документів, що засвідчують їх особистість, чи пред'явили документи, які їм не належать;

– потерпілі або свідки знали раніше пред'явлених підозрюваних, але не можуть повідомити про них будь-яких відомостей або називають їх неправильно;

– впізнаючий знає особу, яку йому пред'являють, та правильно її називає, але остання заперечує факт знайомства.

Під час досудового розслідування злочинів нерідко (37%) злочинці намагаються зірвати проведення впізнання, чинять протидію досудовому розслідуванню. До основних заходів впливу можна віднести залякування, підкуп впізнаючого, шантаж, компрометацію, погрозу фізичною розправою та ін. Аналіз слідчої практики дозволяє дійти висновку, що неабияку роль у протидії відіграють захисники підозрюваних, які визначають їх лінію поведінки, впливають на свідків.

Отже, якщо у слідчого буде інформація щодо можливого зриву впізнання, він повинен вжити заходів щодо запобігання негативним наслідкам слідчої дії або відмовитись від проведення впізнання. Важливу роль у цьому відіграє використання оперативно-розшукової інформації [3].

На підставі узагальнення слідчої практики можна дійти висновку, що в умовах протидії досудовому розслідуванню під час проведення пред'явлення для впізнання слідчим доцільно використовувати такі тактичні прийоми:

– максимальне скорочення часу проведення впізнання. У цьому випадку усі підготовчі дії необхідно проводити таким чином, щоб виключити вірогідність випадкової зустрічі свідків (потерпілих) зі злочинцями та їх адвокатами, а також з понятими та статистами до початку слідчої дії. Слідчу дію необхідно проводити у прискореному темпі, щоб запобігти психологічному впливу на впізнаючих з боку злочинців. Після виконання усіх підготовчих дій у приміщенні, де проводиться впізнання, запрошують свідка (потерпілого), який стисло пояснює, за якими ознаками і у зв'язку з якою подією впізнає особу, після чого його виводять з цього приміщення. Протокол пред'явлення для впізнання складається, коли впізнаючий і підозрювані та їх адвокати знаходяться окремо;

– спостереження за поведінкою свідків та потерпілих. Трапляються випадки, коли емоційна реакція впізнаючого свідчить про те, що він упізнав злочинця, але заперечує це. Причини такої поведінки можуть бути різними (наприклад, побоювання помсти з боку злочинців, які залишилися на волі, або зацікавлених у справі осіб). Тому спостереження слідчого та подальший допит повинні дозволити встановити причини і способи психологічного впливу на суб'єкт впізнання. У тих випадках, коли впізнаючий каже, що не упізнав злочинця, а спостереження за його поведінкою вказує на протилежне, необхідно заспокоїти потерпілого (свідка), дати йому можливість відчувати підтримку та захист з боку правоохоронних органів та запропонувати ще раз спробувати упізнати злочинця. Але дії слідчого у таких

випадках не повинні мати навідний характер;

– спостереження за поведінкою підозрюваних. Внаслідок такого спостереження слідчий може помітити за виразом обличчя, жестами та іншими ознаками, що злочинці та їх адвокати намагаються ускладнити процес впізнання або ж зірвати його взагалі (наприклад, намагаються створити загрозливий вигляд, змінити вираз обличчя, ухилитися від заданої пози). Такі дії з боку злочинців повинні негайно припинятися, оскільки будь-яке зволікання з боку слідчого тягне за собою непередбачувані наслідки. Такою поведінкою злочинці можуть викрити себе, що мають враховувати слідчі і тактично правильно використовувати у подальшому їх допиті;

– проведення впізнання з кожним підозрюваним окремо. Якщо для впізнання необхідно пред'явити декілька осіб (що проходять за одним кримінальним провадженням) одному суб'єкту впізнання, то кожному з них необхідно пред'являти окремо, серед їм подібних статистів. При цьому статисти, які пред'являлися разом з першим об'єктом, не повинні брати участь у подальших впізнаннях. Не можна пред'являти для впізнання декількох осіб одночасно, оскільки:

– значна кількість осіб перешкоджає зосередженню уваги (так, при одночасному пред'явленні трьох осіб загальна їх кількість разом зі статистами повинна складати не менше дев'яти);

– підвищується ризик помилкового впізнання;

– одночасне перебування в одному місці декількох злочинців може призвести до змови між ними і викликати інші небажані наслідки тощо.

У випадках, коли суб'єктів впізнання декілька, а об'єкт один, його пред'являють кожному окремо, причому доцільно кожний раз серед нових осіб.

Застосування науково-технічних засобів створює сприятливі умови для одержання доказової інформації, дозволяє фіксувати не тільки факт впізнання, але й «психологічний клімат», у якому воно відбувалось, психологічно впливає на підозрюваних та обвинувачених. Відеозапис ускладнює можливість злочинців негативно впливати на свідків та потерпілих.

Впізнання поза візуального спостереження може проводитися для гарантування безпеки потерпілих (свідків), які впізнають підозрюваних, відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». У даному випадку слідчий повинен забезпечити відповідні умови для проведення цієї слідчої дії. До організації впізнання обов'язково залучаються працівники підрозділу, що вживає заходів безпеки, які також можуть брати участь у його проведенні, про що робиться відповідна відмітка у протоколі [4]. Для участі в проведенні впізнання залучається не менше чотирьох понять, які повинні пересвідчитися у можливості такого впізнання і засвідчити таке впізнання (тобто бути одночасно в двох відокремлених місцях). Таке впізнання необхідно проводити у спеціально обладнаних приміщеннях, поділених надвоє перегородкою зі спеціального скла (прозорого з одного боку), з окремими входами;

– впізнання за фотознімками або відеозображенням. Фотознімки із зображенням підозрюваних (обвинувачених) можуть бути вилучені за місцем

їх проживання, у родичів, друзів або з офіційних документів. Необхідно отримувати такі фотознімки, щоб час їх виготовлення максимально наближався до моменту сприйняття потерпілим або свідком тієї чи іншої особи.

Застосування переліченої низки тактичних прийомів дозволить слідчому більш якісно та ефективно провести впізнання.

Доказове значення результатів пред'явлення для впізнання залежить переважно від використання слідчим оперативно-розшукових даних. За період дослідчої перевірки оперативні підрозділи отримують непроцесуальну інформацію про прикмети підозрюваного, зняття злочину, ознаки викраденого майна, предмети і документи, тобто тих об'єктів, які будуть пред'являтися для пізнання в разі їх установлення або відшукування [5, с. 54-55].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що слідчий, проводячи впізнання, повинен завчасно визначитися з обсягом доказової інформації, яка підлягає розголошенню. Під час даної слідчої дії присутня значна кількість сторонніх осіб, яких з тактичних або етичних міркувань ознайомлювати з деякими фактичними даними не бажано чи не доцільно. Відтак, слідчий повинен вживати заходів щодо запобігання витоку інформації, що має значення для кримінальної справи.

Висновок. Результати пред'явлення для впізнання є доказом у кримінальному провадженні і, як усі інші види доказів, підлягають оцінці. Слідчий повинен зважено підходити до оцінки результатів даної слідчої дії, висновку про достовірність й об'єктивність впізнання та його доказового значення. Якщо факт впізнання не викликає ніяких сумнівів у вірогідності, але не відповідає або суперечить іншим фактичним даним, що встановлені у справі, то діяльність слідчого повинна бути спрямована на виявлення нових доказів і перевірку наявних у кримінальній справі, з метою усунення протиріч. У разі неможливості дотримання усіх кримінально-процесуальних й організаційно-тактичних умов пред'явлення для впізнання слідчий повинен відмовитись від нього та провести інші слідчі дії.

Бібліографічні посилання

1. *Санакоев Д. Б.* Розслідування торгівлі людьми, вчиненої організованими групами : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Санакоев Дмитро Борисович. – Д., 2009. – 256 с.
2. *Криміналістика : підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / кол. авторів : Глібко В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін. / за ред. В. Ю. Шепітька.* – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 684 с.
3. *Кореневский Ю. В., Токарева М. Е.* Использование результатов оперативно-розыскной деятельности в доказывании по уголовным делам : метод. пособие / Кореневский Ю. В., Токарева М. Е. – М. : Юрлитинформ, 2000 – 152 с.
4. *Методичні рекомендації щодо пред'явлення для впізнання на попередньому слідстві № 5483/Кл :* Головне слідче управління МВС України; НАВС України. – К., 2001. – 32 с.
5. *Тактика проведення оперативно-розшукових заходів та особливості легалізації оперативно-розшукової інформації : навчально-практичний посібник / Я. Ю. Кондратьєв, Д. Й. Никифорчук, О. М. Сніцар та ін.* – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – 60 с.

Ковбаса В.Н. Проблемные вопросы тактики предъявления для опознания в условиях противодействия досудебному расследованию. В научной статье рассматриваются проблемные вопросы тактического обеспечения предъявления для опознания подозреваемых. Раскрываются организационно-подготовительные мероприятия и тактические приемы предъявления для опознания подозреваемых в условиях противодействия расследованию.

Ключевые слова: тактическое обеспечение, тактика, предъявление для опознания, следственные действия.

Kovbasa V. Tactics of presentation for an identification of suspects and defendants in conditions of counteraction to pretrial investigation. This article deals with actual problem questions of tactical support of a presentation for an identification. The author have considered the organizational actions and tactical methods of a presentation for an identification of suspected persons and defendants in conditions of counteraction to pretrial investigation.

A special place among all the investigative actions that are aimed at obtaining information from mixed sources, takes the presentation for identification. Investigative Practice shows that victims and witnesses are often left alone with the criminals. After the criminal enterprises they are affected, they are blackmailed, threatened, and sometimes - to use physical violence. All this has a negative effect on the awareness of inclines to reject testimony that was given at the initial stage of pre-trial investigation. All of the above requires improvement tactful ensure presentation for an identification to meet modern needs investigative practices. The results of the identification parade is evidence in criminal proceedings and, like all other types of evidence, need to be evaluated. The investigator should carefully approach the evaluation of the results of the investigative procedure, the conclusion about the reliability and objectivity of identification and its evidentiary value. If the fact of recognition no doubt in probability, but it does not answer or is in conflict with other factual data that are installed in the production, the work of the investigator should be directed at identifying new evidence in criminal proceedings, with a view to removing inconsistencies. If you can not provide all criminal proceedings, organizational and tactical conditions identification parade, the investigator should give it up and carry out other investigations.

Keywords: tactics, tactical support, tactics, presentation for an identification, investigation actions.

Надійшла до редакції: 18.12.2013

Лисюк Ю.В.

кандидат юридичних наук, доцент
(Одеський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.13

ЩОДО ТИМЧАСОВОГО ОБМЕЖЕННЯ ПІДОЗРЮВАНОГО У КОРИСТУВАННІ СПЕЦІАЛЬНИМ ПРАВОМ

Розглянуто питання визначення обмежень у загальному значенні, надано характеристику обмежень у кримінальному провадженні, розглянуто порядок тимчасового обмеження підозрюваного у користуванні спеціальним правом під час здійснення кримінального провадження.

Ключові слова: права людини, підозрюваний, спеціальне право, тимчасове обмеження, кримінальне провадження.